

Karaçay-Malkar Türkçesi Atasözlerinde Bağımlı, Basit Kelime Gruplarının Kullanımı*

Usage of Dependent and Simple Word Groups in Karachay-Balkar Turkish Proverbs

Saniye Aybüke VARDAR

Doktora öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
saybukeberk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2281-4318

Özet

Söz diziminin inceleme alanına dâhil olan kelime grupları ile ilgili farklı birçok çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda araştırmacılar farklı tanım ve tasnifler ortaya koymuştur. Bu çalışmada kelime grupları Türkoloji’de kullanılan geleneksel tasniflerden birtakım farklılıklara sahip Sovyet ekolü çerçevesinde şekillenmiş yapısal-gramatik plana (birleşen öğelerin sayısı, temel ögenin sözcük türü, öğeler arası bağlantı yöntemi, söz dizimlik bağlantı tipi) ve işlevsel-semantic plana (söz dizimsel işleve) göre incelenmiştir. Bu çalışmada Karaçay-Malkar Türkçesindeki atasözleri ile ilgili eserler taranarak çalışmada kullanılacak veriler elde edilmiştir. İlk aşamada içinde bağımlı kelime grubu bulunduran atasözleri tespit edilmiştir. Sonrasında, tespit edilen bağımlı kelime grupları öge sayısına göre incelenip basit kelime grupları ayrılmıştır. Ayrılan basit kelime grupları temel ögenin sözcük türüne ve kelime grubunun söz dizimindeki görevine göre tasnif edilmiştir. Son aşamada ise kelime grubunu meydana getiren öğelerin birbirleriyle olan bağlantı yöntemleri incelenerek yapı tipleri tespit edilmiştir. İncelenen atasözlerinde, basit kelime gruplarında 23 farklı yapı tipi tespit edilmiştir. Bu incelemeler sonucunda, özellikle isimlik kelime gruplarının basit yapılar içinde daha sık kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, basit kelime gruplarında sıralanma ilişkisiyle kurulan kelime gruplarının, diğer yöntemlerle oluşturulan grup sayısından daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kelime grupları, söz dizimi, Karaçay-Malkar Türkçesi, öbek

Abstract

There are many different studies on word groups that are included in the study area of syntax. In the studies conducted, researchers provided different definitions and classifications. In this study, word groups have been examined according to the structural-grammatical plan (number of combining elements, word type of the basic element, connection method between elements, syntactic connection type) and functional-semantic plan (syntactic connection type) which were shaped around the frame of Soviet school which has some differences than the conventional classification in Turkology. In this study, the literary works about Karachay-Balkar proverbs have been scanned and the data to be used in this study have been obtained. First, proverbs containing dependent word groups

* Bu makale, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda hazırlanmakta olan “Karaçay Malkar Türkçesinde Kelime Grupları” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

were identified. Later, the identified dependent word groups were examined according to the number of elements and simple word groups were separated. The separated simple word groups were classified according to the word type of the basic element and the function of the word group in the syntax. Lastly, the structure types were determined by examining the connection methods of the elements that constitute the word group. In the examined proverbs, among the simple word groups, 23 different structure types were identified. As a result of these examinations, it has been observed that noun-word groups were particularly used more frequently in simple structures. Additionally, it was determined that the number of word groups formed by order relations in simple word groups were higher than the number of groups formed by other methods.

Keywords: Word groups, syntax, Karachay-Balkar Turkish, phrases

Söz diziminin inceleme alanına giren kelime grupları, kelime sayısında herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadan en az iki kelimenin belirli kurallar dâhilinde bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Tek kelimeyle karşılanamayan kavramlar kelime gruplarıyla ifade edilir ve kelime grupları tek kelime gibi incelenir. Yargısız anlatımlar olan kelime gruplarını meydana getiren ögeler arasında anlamsal bir ilişki bulunmaktadır.

Ergin (2009, s. 374), kelime grupları için “Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime birtakım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Kelime grubu, tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelime topluluğuna denmektedir. Kelime grubunun kullanılmasında da bu bütünlük kendisini gösterir.” açıklamasını yapmaktadır. Karahan’ın kelime grupları için kullandığı terim ve yaptığı tanım Ergin ile aynı doğrultudadır. Karahan (2010, s. 39) kelime gruplarını, “Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir. Tek kelime ile karşılanmayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketi karşılar. Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, niteleyerek, pekiştirerek karşılar.” şeklinde açıklamıştır. Ancak *kelime grupları* terimi, araştırmacılar tarafından ortak terim olarak kabul görmemiştir. Araştırmacılar farklı terimler kullanmayı tercih etmişlerdir:

Kelime grubu: Bilal Aktan (2016, s. 2); Halil İbrahim Usta (2007, s. 413), *kelime grupları:* Muharrem Ergin (2009, s. 374); Oktay Selim Karaca (2017, s. 20); Enfel Doğan (2012, s. 3); Kemal Eraslan (2012, s. 449); Leyla Karahan (2010, s. 39); Mehmet Özmen (2016, s. 50); Mustafa Altun (2011, s. 11), *kelime öbeği:* İbrahim Delice (2003, s. 17), *sözcük öbeği:* Kerime Üstünova (2014, s. 17), *sözcük öbekleri:* Seçil Hirik (2020, s. 102), *söz öbekleri:* Günay Karaağaç (2019, s. 129); Talat Tekin (2016, s. 176), *belirtme (tâyin) grupları:* Kaya Bilgegil (1984, s. 115), *belirtme grupları:* Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli (2009, s. 17), *belirtme öbekleri (groupe déterminatif):* Tahsin Banguoğlu (1995, s. 497), *öbek:*

Hürriyet Gökdayı (2018, s. 1), * bek yapı, sözcük grupları*: Nadir Engin Uzun (2006, s. 68), *grup, kelime grubu, öbek, tamlama*: Zeynep Korkmaz (1992, s. 75, 100, 117, 145), *yargısız anlatımlar*: Vecihe Hatiboğlu (1972, s. 2)

Araştırmacılar, kelime grubunu meydana getiren ögeler için de farklı terimler kullanmayı tercih etmiştir. Bu bir tablo ile şu şekilde gösterilmiştir:

	Birinci �ge	İkinci �ge
Muharrem Ergin (2009, s. 375)	belirten tamamlayan tabi olan yardımcı unsur	belirtilen tamamlanan tabi olunan asıl unsur
Zeynep Korkmaz (1992, s. 22,112, 145, 146)	tamlayan belirten niteleyen tamlayıcı	tamlanan belirten nitelenen
Bilal Aktan (2016, s. 9)	tamlayan	tamlanan
Enfel Doğan (2012, s. 6)	tamlayan	tamlanan
Leyla Karahan (2010, s. 42)	tamlayan	tamlanan
Mehmet �zmen (2016, s. 50)	tamlayan	tamlanan
Mustafa Altun (2011, s. 17)	tamlayan	tamlanan
Vecihe Hatiboğlu (1972, s. 8, 9)	tamlayan	tamlanan
Kerime �st�nova (2014, s. 73)	tamlayan/yardımcı unsur	tamlanan/asıl unsur
Tahir Nejad Gencan (1974, s. 89)	tamlayıcı	tamlanan
Oktay Selim Karaca (2017, s. 40)	belirten �ge	belirtilen �ge
Kaya Bilgegil (1984, s. 116)	belirten	belirtilen
Tahsin Banguoğlu (1995, s. 497)	belirten	belirtilen
İbrahim Delice (2003, s. 17)	yardımcı �ge	temel �ge
Halil İbrahim Usta (2007, s. 413)	yardımcı �ge	asıl �ge
Nadir Engin Uzun (2006, s. 68)	tümleç/gösterici	baş

Tablo1: Kelime gruplarını meydana getiren ögeler için araştırmacılar tarafından kullanılan terimler

Bu çalışmada belirten  ge ve belirtilen  ge terimleri kullanılmıştır.

Türkçenin yapısına göre belirten (yardımcı)  ge önce, belirtilen (temel)  ge ise sonra gelmektedir. Ancak bazı kelime gruplarında bu kural geçerli değildir. Bazen belirtilen (temel)  ge başta, belirten (yardımcı)  ge sonda bulurken bazen de kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında yardımcı  ge ve temel  ge

ilişkisi bulunmaz. Birleşik filler, edat grubu, unvan grubu, sayı grupları, bağlama grupları, birleşik isimler ve tekrarlarla ögeler denk durumdadır.

Kelime grupları ve ögeleri için kullanılan terimlerin farklı olması gibi, araştırmacıların yaptıkları tasniflerde de çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Sınıflandırmada bir ölçüt birliği bulunmamaktadır.

Türkiye Türkçesinin dil bilgisi eserlerinde kelime gruplarının inceleme yöntemiyle ilgili genel yönelimin geleneksel ekol çerçevesinde şekillendiği ve çalışmalarda kelime gruplarının “bağlantı yöntemi, işlev, temel ögenin morfolojik özelliği, yapı” gibi temel tasnif ölçütlerine göre tasnif edilmediği görülmektedir. (Ergin, 2010; Banguoğlu, 1995; Karahan, 2010 gibi.) Karaçay-Malkar Türkçesi dil bilgisi eserleri incelendiğinde ise kelime gruplarının inceleme yöntemi ile ilgili, inceleme yönteminin Sovyet ekolü çerçevesinde şekillendiği, yapısal-gramatik plan ve işlevsel-semantic planın dikkate alındığı görülmektedir.

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime gruplarına bir bakış

Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grubu için “*söz tutuş*” terimi kullanılmaktadır. Kelime grubunu meydana getiren ögeler içinse “*boysunñan söz*” belirten ve “*baş söz*” belirtilen terimleri kullanılmaktadır.

Karaçay-Malkar Türkçesi dil bilgisi eserlerinde kelime grupları temelde şu maddelere göre incelenmiştir:

Kelime grubunun temel ögesinin sözcük türüne göre “*Söz tutuşları baş sözlere köre kıwımları*”

Kelime grubunu oluşturan öge sayısına göre “*Söz tutuşları kıralıwlarına köre türlüleri*”

Kelime grubunun cümledeki/bağlamdaki görevine göre “*Söz tutuşları mağanalarına köre türlüleri*”

Kelime grubunu oluşturan ögelerin bağlantı yöntemine göre “*Söz tutuşlada sözleri baylanıwlarını türlüleri*”

Ahmatlanı ve Ketençilanı (2003) “*Karaçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala*” eserinde kelime gruplarını incelemek için şu tasnifi kullanmıştır (s. 67-68):

1. Kelime grupları ve onların söz dizimsel görevleri “*Söz tutuşla em alanı mağanaları*”

2. Cümlede/bağlamda ögelerin bağlantı yöntemleri “*Aytımda sözleri baylanıwları*”

2.1. Denk ögelerin bağlanması “*Teñ caraşıw baylanıw*”

2.2. Ögelerin bağımlı bağlanması “*Boysunuw baylanıw*”

2.2.1. İlgili-yelik ilişkisi “*Kelişiw*”

2.2.2. İstem ilişkisi “*Tagılıw*”

2.2.3. Sıralanma ilişkisi “*ıslıw*”

3. Temel gesi fiil olan kelime grupları “*Etım söz tutuqla*”

3.1. Temel gesi fiil olan kelime gruplarının söz dizimsel görevleri ve bağlantı yöntemlerine göre eitleri “*Etım söz tutuqlanı keseklerini aralarında mağana janı bla tohtaqlan baylamlığa kre awımları*”

4. Yardımcı ögenin temel ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları “*Boysunqlan sözleri ıslıp kelgen söz tutuqla*”

5. Yardımcı ögenin temel ögeye istem ilişkisi ile bağlandığı kelime grupları “*Boysunqlan sözleri tağılıp kelgen söz tutuqla*”

6. “Temel gesi fiil olan kelime grubunun yardımcı ögesinin temel ögeye sıralanma yöntemi ile bağlandığı kelime grupları” *Boysunqlan sözleri baql sözlerine ıslıp kelgen etım söz tutuqla*”

7. Temel gesi isim olan kelime grupları “*At söz tutuqla*”

8. Kelime gruplarının söz dizimsel görevlerine göre eitleri “*Söz tutuqlanı mağana janı bla türlüleri*”

Baskakov (1966), “*araqlay-Malkar Tilni Grammarikası, Fonetika, Morfoloğiya*” eserinde kelime gruplarını iki büyük baqlık altında değerlendirir ve Şu aqlıklamaları yapar (s. 259-270):

1.A. Bildirmelik kelime grupları “*Predikativli söz tutuqla (aytımla)*”;

1.B. Belirtmelik kelime grupları “*Atributivli söz tutuqla*”

2. Birleqlik kelimeler ve deyimler “*oql sözle bla idiomala*”

Eserde cmler bir kelime grubu olarak değerlendirilmiqltir. Bu bağlamda bildirmelik kelime grupları “*predikativli söz tutuqla (aytımla)*” iqlin “Tam bir mana bildiren bildirmelik kelime grupları, bir cümle kurabilir.” aqlıklaması yapılarak Şu rnekler verilmiqltir:

Kn tiyendi. ‘Gneql doğmuql’; *Biz urunabız.* ‘Biz qlalıqlyoruz’; *Sen studentse* ‘Sen ğrencisin’ (Baskakov, 1966: 261).

Belirtmelik kelime grupları “*atributivli söz tutuqla*” iqlin ise “Bu tür kelime grupları kendi baqlarına bir cümle kuramaz ancak bir cümlenin kuruluşunda görev alan bir öge olabilir, bir kavramı ifade edebilir.” aqlıklaması yapılarak Şu rnekler verilmiqltir:

carıql kn ‘parlak gneql’; *urunqlan halk* ‘qlalıqlan halk’; *qlalın eğet* ‘gr orman’; *beql eqlki* ‘beql keql’; *atamı arındaqlı* ‘babamın kardeql’; *sabiyl avruğan qlatın* ‘ocuğu hastalanan kadın’; *teren azılęan uru* ‘derin kazılan çukur’; *ıği oqluğan sohta* ‘iyi okuyan ğrenci’; *tatlı tilli adam* ‘tatlı dilli adam’; *ustaz oqluqlan sohtala* ‘ğretmenin okuttuğu talebeler’ (Baskakov, 1966: 261).

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü üzere Baskakov (1966), kelime grubu teriminin kapsadığı tüm özellikleri belirtmelik kelime gruplarına yüklemiştir. Bu sebeple örneklerde çeşitli kelime grupları görülmektedir.

Belirtmelik kelime gruplarında da ilk öge *boysunñan* “belirten, yardımcı öge”, onun arkasından gelen öge *boysundurğan* “belirtilen, temel öge” olmaktadır. Bu kural bütün Türk dillerinde aynı şekildedir:

biyik tavdan ‘yüksek dağdan’, *biyik tavdan kelgen* ‘yüksek dağdan gelen’, *biyik tavdan kelgen karnı* ‘yüksek dağdan gelen karın’, *biyik tavdan kelgen karnı suvuğu* ‘yüksek dağdan gelen karın soğuğu’. (Baskakov, 1966: 261).

Eserde belirtmelik kelime grupları “*atributivli söz tutuşla*” iki bölüme ayrılır (1966, s: 261):

Nitelemelik-isimlik kelime grupları “*Atributivli-substantivli söz tutuşla*”¹;

Belirtmelik-nitelemelik ve belirtmelik-zarflik kelime grupları “*Atributivli-ağaçlavçu söz tutuşla em da atributivli-bolmuş söztutuşla*”²

1. Nitelemelik-isimlik kelime grupları “*Atributivli-substantivli söz tutuşla*”

Eserde nitelemelik-isimlik kelime gruplarının nesneyi belirttiği ifade edilerek üç grupta incelenmiştir:

kızıl alma ‘kırmızı elma’, *oynağan sabiy* ‘oynayan çocuk’, *bitimli terek* ‘verimli ağaç’

a) Basit kelime gruplarında belirten öge de belirtilen öge de ek almaz. Yalın hâlde birbirlerine bağlanır. Belirten öge (yardımcı öge) başta, belirtilen öge (temel öge) sonda bulunur:

cibek cavluk ‘ipek başörtü’, *kalın çeget* ‘gür orman’, *cavan cavun* ‘yağan yağmur’, *ağaç üy* ‘ağaç ev’;

b) Belirten öge (yardımcı öge) ilgi hâli eki alır veya yalın hâlde bulunur, belirtilen öge (temel öge) iyelik eki alır:

tavlu kıızı ‘dağlı kıızı’, *şkol klubu* ‘okulun kulübü’,
tavlunu kıızı ‘dağlının kıızı’, *ustaznı dersi* ‘öğretmenin dersi’, *şkolnu klubu* ‘okulun kulübü’;

c) Birleşik kelime gruplarında bir tane belirtilen ögeye (temel öge) birden çok belirten öge (yardımcı öge) bağlanır:

bir hannı üç igi ariv kıızı (bolğandı) ‘bir kralın üç iyi kıızı (varmış)’, *cıyılğan halknı etgen onovu* ‘toplanan halkın yaptığı istişare’, *cañı işlenñen şeker zavodnu işçilerini cıyılıvları* ‘yeni yapılan şeker fabrikasının işçilerinin toplantısı’ (Baskakov, 1966, s. 261).

¹ Atributivno-substantivniye slovosocetaniya

² Atributivno-opredelitelniye i atributivno-obstoyatelstvenniye slovosocetaniya

2. Belirtmelik-nitelemelik ve belirtmelik-zarflık kelime grupları “*Atributivli-ayg klav u söz tutuşla em da atributivli-bolum u söz tutuşla*”

Eserde belirtmelik-nitelemelik ve belirtmelik-zarflık kelime grupları  c grupta incelenmiştir. Kelime grubu aşağıdaki verilen örnek kelime grupları ile açıklanmıştır:

igi o uğan sabiy ‘iyi okuyan  ocuk’

Burada “*igi*” kelimesi “*o uğan*” kelimesini belirtir. “*o uğan*” kelimesi ise “*sabiy*” kelimesini belirtir. Bu durumda “*igi o uğan*” kelime grubu “*sabiy*” kelimesini açıklar ve belirtmelik-nitelemelik kelime grubu olur.

Belirtmelik-zarflık kelime grubunda ilk  ge, ikinci ögenin durumu; ikinci  ge de  c  nc   genin durumunu göstermektedir.

igi cazıb kelgense ‘iyi yazıp geldin’

Burada “*igi*” ögesi “*cazıb*” ögesinin durumunu bildirir, “*cazıb*” ögesi de “*kelgense*” ögesinin durumunu bildirir.

a) Basit eksiz kelime grupları

em ertdegi ‘en eski’, *bek kerek* ‘pek gerekli’, *tuvđan eldegi ( y  m)* ‘doğduğum köydeki (evim)’, *kelgen cerdegi (tav)* ‘geldiğim yerdeki (dağ)’;

b) Ekli kelime grupları

kur dan katı ‘ elikten sert’, *altından bağalı* ‘altından pahalı’, *cazıvđa kerek* ‘yazılmalı’;

c) Birleşik kelime grupları

at baş a (altın) ‘at başı gibi altın’, *at başı  aklı (altın)* ‘at başı kadar altın’, *em alđın aşığıb kelgen (adam)* ‘en önce aceleyle gelen (adam)’, *aytulđan cerdegi adamnı tanığan (kart)* ‘söylenen yerdeki adamı tanıyan yaşlı’. (Baskakov, 1966, s. 262).

Karaçay-Malkar T  rk esinde kelime gruplarını meydana getiren ögelerin bağlantı yöntemleri *kelişiv* ‘ilgi-iyelik ilişkisi’, *tağılıv* ‘istem ilişkisi’ ve *kısıtlıv* ‘sıralanma ilişkisi’ olmak üzere  c başlıkta incelenmiştir (Guzeylanı, 1999, s. 278):

1. İlgi-iyelik ilişkisi “*Kelişiv*”: Temel  gesi hangi sayıda, miktarda, g r  n  şte ise yardımcı ögesi de aynı olur:

meni  y  m ‘benim evim’; *sizni eligiz* ‘sizin köy  n öz’; *alanı şaharları* ‘onların şehirleri’; *anı kitabı* ‘onun kitabı’

2. Sıralanma ilişkisi “*Kısıtlıv*”: Yardımcı  gesi, temel ögeye ek almadan bağlanan kelime gruplarıdır.

az s leş ‘az konuş’; *terk atla* ‘hızlı y  r  ’; *uzun jip* ‘uzun ip’; *stol ayağı* ‘masa ayağı’

3. İstem ilişkisi “*Tağılıv*”: Temel  gesi, yardımcı ögeye hâl eki ya da edat ile bağlanan kelime gruplarıdır.

elge bar “köye git”; üy taba tebire “eve doğru yönel”; tawdan kel “dağdan gel”; karındaşını süy “kardeşini sev”

Metinlerden hareketle Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime grupları

Çalışmada kelime grupları, yapısal-gramatik plana (temel ögenin sözcük türü, birleşen ögelerin sayısı, ögeler arası bağlantı yöntemi, söz dizimlik bağlantı tipi) ve işlevsel-semantic plana (söz dizimsel işleve) göre incelenmiştir.

Yapısal-gramatik plana göre:

- 1. Temel ögenin sözcük türüne göre:** *Temel ögesi isim olan gruplar (İsimli), Temel ögesi fiil olan gruplar (Fiilli)*

Türkçede kelimeler mana ve vazife bakımından üç başlıkta incelenmiştir, bunlar isimler, fiiller ve edatlardır. “Türkçedeki her kelime muhakkak bu üç kelime çeşidinden birine girer. Bunlardan isimler ve fiiller manaları olan, edatlar ise vazifeleri olan kelimelerdir. İsimlerin ve fiillerin tek tek manaları vardır, her biri bir nesneyi veya hareketi karşılar. Edatların ise tek başlarına manaları yoktur.” (Ergin, 2009, s. 217-218). Bu çalışmada da sözcük türleri isim ve fiil olmak üzere iki üst başlıkta kabul edilmiştir.³ Türkçedeki temel iki ana sözcük türüne göre temel ögesi isim olan kelime grupları *İsimli Kelime Grupları*, temel ögesi fiil olan kelime grupları *Fiilli Kelime Grupları* olarak adlandırılır. İsimli kelime grupları içerisinde temel ögesi *isim, sıfat, zamir, zarf, edat, ünlem* olan kelime grupları; fiilli kelime grupları içerisinde ise temel ögesi *isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil* olan kelime grupları bulunmaktadır.

İsimli Kelime Grupları: *korqaq it* “korkak köpek”, *igi alma* “iyi elma”, *börünü balası* “kurdun yavrusu”

Fiilli Kelime Grupları: *atası ölgen* “babası ölen”, *atlay bilmegen* “adım atmasını bilmeyen”, *igi işlep* “iyi çalışarak”

- 2. Birleşen ögelerin sayısına göre:** *Basit, Birleşik*

Bir kelime grubunun meydana gelebilmesi için en az iki kelime gerekmektedir. İki kelimedenden meydana gelen kelime grubuna *basit*, ikiden fazla kelimedenden meydana gelen kelime gruplarına ise *birleşik* kelime grubu denir. Birleşik kelime grupları da üç ögeli ve çok ögeli kelime grupları olarak iki alt grupta incelenmektedir.

Basit kelime grubu (X + X): *anı egeçi* “onun kız kardeşi”; *qara koy* “kara koyun”

³ Sözcük türlerinin temelde iki başlık altında ele alınması veya sekiz sözcük türünün kabul edilmesi gibi tartışmalar bulunmaktadır. Söz konusu tartışma için: *Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler I-II* (2011), TDK: Ankara.

Birleşik üç ögeli kelime grubu: $[X + (X + X)]$: *tavdan kelgen adam* “dağdan gelen adam”; *andan ulla borçubuz* “ondan büyük borcumuz”

Birleşik çok ögeli kelime grubu: $/(X + X) + [X + (X + X)]/$: *canıvarları tillerin bilgen bir kişi* “hayvanların dillerini bilen bir insan”

3.  geler arasındaki bağımlılık ilişkisine göre: *İlgi-iyelik ilişkisi, İstem ilişkisi, Sıralanma ilişkisi*

Türkçede iki kelime ya da daha fazla kelimenin birleşip anlamlı bir yapı meydana getirmesi için temelde üç seçenek vardır: İlgi ve iyelik eklerinin kullanımıyla kurulan kelime grupları, ilgi hâli dışındaki hâl ekleri ile kurulan kelime grupları, eksiz kurulan kelime grupları.

3.1. İlgi-iyelik ilişkisi

Bu yöntemle kurulan kelime gruplarında belirten  ge ilgi hâl ekiyle, belirtilen  ge ise iyelik ekiyle kullanılır. İlgi hâl ve iyelik eki kullanılarak kurulan kelime grupları da üç şekilde olabilir. Bunlar ilgi ve iyelik ekinin kullanıldığı, sadece ilgi hâl ekinin kullanıldığı, sadece iyelik ekinin kullanıldığı kelime gruplarıdır.

A. N. Baskakov (2011, s. 22-23), ilgi-iyelik ilişkisi ile kelime grubunun oluşturulmasını uyum yöntemi kavramı ile ifade etmekte ve uyum yöntemini ikiye ayırmaktadır. Baskakov’a göre kelime grubunun belirten ögesi ilgi hâl eki, belirtilen ögesi de iyelik eki almışsa buna “tam uyum”; belirten  ge ilgi hâl eki almamışsa ve belirtilen  ge 3. kişi iyelik eki almışsa buna da “yarım uyum” denmektedir. “Uyum yöntemi yoluyla bağılantı veya uyum ilişkisi Rusça açısından yan yana gelen kelimelerin cinsiyet, sayı ve hâl bakımından uyumudur. Yani bağımlı olan (tabi olan, birinci kelime) unsur kendisine bağılandığı temel kaide ile cinsiyet, sayı ve hâl bakımından aynı olmak zorundadır” (Valgina, 2003, s. 50 akt. Karaca, 2017, s. 27). Türkçede ise kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında cinsiyet, sayı ve hâl bakımından Rusçada olduğu gibi bir uyum bulunmamaktadır. Türkçe kelime gruplarında bu uyumun ilgi hâl ve iyelik eki tarafından kurulduğu düşünülmüştür; ancak burada kastedildiği gibi bir uyum bulunmamaktadır. İlgi hâl eki şahsa göre değişmezken iyelik eki şahsa göre değişmektedir. Bu yüzden uyum yöntemi terimi tam olarak bu bağılantı yöntemini karşılamamaktadır. Bu nedenle Karaca (2017), bu yöntem ile kurulan kelime grupları için ilgi-iyelik ilişkisi terimini kullanmaktadır. Bu çalışmada da ilgi-iyelik ilişkisi terimi daha açıklayıcı olduğu için tercih edilmiştir. İlgi-iyelik ilişkisini gösteren örnekler aşağıdaki gibidir:

İlgi-iyelik ilişkisi ($X^{il} + X^{iy}$): *b r n  balası* “kurdun yavrusu”, *efendini duası* “hocanın duası”

İlgi ilişkisi ($X^{il} + X$): *bizni tawla* “bizim dağlar”

Iyelik ilişkisi ($X + X^{iy}$): *ķoyan terisi* “tavşan derisi”, *terek butağı* “ağa   dalı”

3.2. İstem ilişkisi

Bu yöntem ile kurulan kelime gruplarında belirtilen öge, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta hâl eklerinden birisiyle belirten ögeye bağlanır. İstem ilişkisi kullanılarak kurulan kelime grupları da istem ilişkisi ve istem-iyelik ilişkisi olarak iki şekilde olur.

A. N. Baskakov, tasnifinde bu yöntemi, yönetme terimi ile ifade etmektedir. Yönetim, güçlü ve zayıf olarak ikiye ayrılmaktadır (Baskakov, 2011, s. 21).

“Yönetim kelimesi Rusça gramerlerde ve Rusça yazılmış Türk lehçeleri gramerlerinde kullanılan Rusça “*управление*” kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Çünkü Rusça mantığa göre bir kelime ve de genellikle fiiller, kendilerinden önceki kelimeyi yönetmektedir. Bize göre ise iki kelimenin yan yana gelip anlamlı bir bütün, yani bir kelime grubu oluşturabilmeleri için iki kelimedenden biri (ikincisi), birinci kelimenin bir hâlde bulunmasını talep etmekte yani istemektedir” (Karaca, 2017, s. 30).

Bu bağlantı yöntemi için Karaca (2017, s. 30), istem terimini kullanmayı tercih etmiştir. İstem ilişkisi fiillerde kullanıldığı gibi farklı gruplarda, isimlerde de kullanılmaktadır. Bu çalışmada da istem ilişkisi terimi kullanılmıştır.

İstem ilişkisi ($X^{de} + X$): *aslandan tuwğan* “aslandan doğan”, *cerinden ayırılğan* “yerinden ayrılan”, *altından bağıalı* “altından değerli”

İstem iyelik ilişkisi ($X^{ad} + X^{iy}$): *aladan biri* “onlardan biri”

3.3. Sıralanma ilişkisi

Bu yöntem ile kurulan kelime gruplarında belirten öge çekim eki almadan (isim hâl ekleri) eksiz olarak belirtilen öge ile birleşip kelime grubunu meydana getirir. Türk sentaksının temel kuralı olan temel ögenin sonda olması ilkesine bağlı olarak öğelerin yerleri belirlenir. Çalışmada sıralanma ilişkisi terimi kullanılmıştır. Sıralanma ilişkisi kullanılarak kurulan kelime grupları da sıralanma ilişkisi ve iyelikli sıralanma ilişkisi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Sıralanma ilişkisi ($X + X$): *cañız taş* “yalnız taş”, *miñ işçi* “bin işçi”

İyelikli sıralanma ilişkisi ($X^{iy} + X$): *başı açık* “üstü açık”, *katını aman* “karısı kötü”

4. Söz dizimlik bağlantı tiplerine göre: Bağımlı, Bağımsız, Karmaşık

Söz dizimlik bağlantı tiplerine göre kelime grupları üç başlıkta incelenir. A. N. Baskakov, “Çağdaş Türkçede Kelime Grupları” çalışmasında sadece bağımlı kelime gruplarını incelenmiştir. Oktay Selim Karaca, bu tasnifteki eksiklikleri tespit ederek “Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları” eserinde Baskakov’un aralarında bağımlılık veya belirtme ilişkisi bulunmadığı için kelime grubu olarak kabul etmediği yapılara bağımsız (sıralı) kelime grupları adını vermiştir.

Bağımlı Kelime Grupları: Kelime grubunu meydana getiren öğeler arasında belirten - belirtilen ilişkisi bulunmaktadır. Öğeler birbirine bağımlı halde bulunur:

ıyesiz it “sahipsiz köpek”, *katını aman adam* “karısı kötü erkek”

Bağımsız Kelime Grupları: Kelime grubunu meydana getiren ögeler arasında belirten - belirtilen ilişkisi bulunmaz. Birbirine denk olan ögeler ile bu tip kelime grupları kurulur. Bağımsız kelime grupları da bağılaçlı sıralı kelime grupları ve bağılaçsız sıralı kelime grupları olmak üzere ikiye ayrılır.

Bağılaçlı sıralı kelime grupları: *Caş bla kız* “oğlan ile kız”, *bolluğ bla  ll k* “olacak ile ölecek”;

Bağılaçsız sıralı kelime grupları: *bir  aprağdan bir  aprađđa* “bir yapraktan bir yaprağa”, *k nden k n ne* “günden güne”

Karmaşık Kelime Grupları: Kelime grubu hem bağımlı hem bağımsız kelime grubundan oluşuyorsa bu bir karmaşık kelime grubudur.

Uzun boylu,  ara şinli, k se sakal,  ara k zli bir adamdı. “Uzun boylu, esmer, seyrek sakallı, siyah g zli bir adamdır.”

Cümle sıralanma ilişkisi ile birleşmiş çok ögeli, isimli, isimlik (yüklem), bağımlı, birleşik bir kelime grubudur. $\{[(\dot{I} + \dot{I}) + (\dot{I} + \dot{I}) + (\dot{I} + \dot{I}) + (\dot{I} + \dot{I})] + (\dot{I} + \dot{I})\}$ şeklinde formüle edilebilir.

Belirten grup: $(\dot{I} + \dot{I}) + (\dot{I} + \dot{I}) + (\dot{I} + \dot{I}) + (\dot{I} + \dot{I})$: *uzun boylu,  ara şinli, k se sakal,  ara k zli*

Belirtilen grup: $(\dot{I} + \dot{I})$: *bir adam*

Belirtilen grup bağımlı, basit, isimli, isimlik bir kelime grubudur.  geler sıralanma ilişkisi ile birleşmiştir.

Belirten grup ise “*uzun boylu,  ara şinli, k se sakal,  ara k zli*” isimli, sıfatlık, bağılaçsız sıralı bir kelime grubudur.

$(\dot{I} + \dot{I})$ yapı tipinde   grubun aralarında belirtme ilişkisi olmadan yan yana gelmesiyle oluşmuştur.  c  de sıralanma ilişkisi ile birleşmiş sıfatlık, bağımlı, basit birer kelime grubudur.

İşlevsel-semantik plana göre:

1. Söz dizimsel işlevine göre: İsimlik, Sıfatlık, Zarflık

Baskakov’a göre (2011, s. 17), işlevsel-semantik bakımdan kelime grupları isimlik ve belirtmelik olmak üzere iki ana gruba; belirtmelik kelime grupları da sıfatlık ve zarflık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Kelime grubunun belirtilen ögesinin cümledeki/bağlamdaki görevi onun işlevini belirler. Cümlede/bağlamda isim olarak görev yapan kelime gruplarına isimlik kelime grubu, cümlede/bağlamda sıfat olarak görev yapan kelime gruplarına sıfatlık kelime grubu, cümlede/bağlamda zarf olarak görev yapan kelime gruplarını da zarflık kelime grubu denilmektedir.

İsimlik kelime grubu: *A  ay * (oynamaz) “A  ayı (oynamaz)”

Kim oynamaz? “*A  ay *” ( zne)

Sıfatlık kelime grubu: *Atası  lgen (caş)* “Babası  len (oğlan)”

Hangi çağ? “*Atası ölgen*” kelime grubu çağ ögesini nitelemektedir.

Zarflık kelime grubu: *Kün tiyginçi* (uyanmaz) “Güneş doğana kadar (uyanmaz)”

Ne kadar süre ile uyanmaz? “*Kün tiyginçi*” (zarf)

“*Katını bla uruşhan kayınına salam bermey edi.*” (Karısı ile kavga eden kayınına selam vermez.) cümlesinde “*katını bla uruşhan*” kelime grubu özne görevindedir; burada kelime grubu isimliktir.

“*‘Katını bla uruşhan’ (adamlı)*” (karısı ile kavga eden adamlar) kelime grubunda ise *nasil adamlı?* sorusunun cevabı “*katını bla uruşhan*” şeklinde olacaktır. “*‘Katını bla uruşhan’* kelime grubu *adamlı* kelimesini nitelemiştir. Burada ise grup sıfatlıktır.

Karaçay-Malkar Türkçesi atasözleri

Toplumların kültürel mirasının bir parçası olarak nitelenebilecek atasözleri, toplumun deneyimlerinden, gözlemlerinden ve halkın yaşamında sıkça karşılaştığı durumlardan türeyerek zaman içinde oluşmuş ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiş sözlerdir. Atasözleri, bir toplum değerlerini, inançlarını ve normlarını yansıtarak toplumun ahlaki, etik ve sosyal kurallarına uygun davranışları teşvik eder. Sözlü kültürün bir parçası olan, kısa ve özlü bir biçimde ifade edilen atasözleri, toplumun ortak bilgeliklerini ve tecrübelerini yansıtarak bir durumu özetler; topluma bir öğüt verir. Uzun olmamalarına rağmen derin anlamlar taşırlar. Karmaşık bir düşünce, atasözleri ile basit bir şekilde ifade edebilir. Somut ve soyut kavramları bir araya getirerek anlam yaratırlar. Bu özellikleri sayesinde de zihinlerde kalıcı bir etki bırakır ve kolayca hatırlanırlar. Atasözleri, sıkça metaforlar ve teşbihler içerir. Bu da somut bir durumu sembolik bir şekilde anlatır ve daha etkili bir şekilde iletişim sağlar.

Türk atasözlerinin derlenmiş ilk hâli Dîvānu Luğātî’t-Türk’te bulunmaktadır. Atasözü için *sav*, *mesel*, *darbimesel*, *atalar sözü* gibi adlandırmalar da yapılmıştır. Türkçe Sözlük’te “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, *mesel*, *sav*, *darbimesel*” (TDK, 2023) şeklinde tanımlanmaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesinde atasözleri için *Nart söz~Ata-babaları* sözleri terimleri kullanılmıştır. Diğer Türk lehçelerinde ise kullanılan terimler şöyledir:

Azerbaycan Türkleri, *Atalar sözü*; Türkmen Türkleri, *Atalar sözi*, *nakıl*; Gagavuz Türkleri, *Söleyiş*; Özbek Türkleri, *Maqol*; Uygur Türkleri, *akal*; Tatar Türkleri, *Makal*, *babalar süze*; Başkurt Türkleri, *Makal*; Kumuk Türkleri, *Atalar sözü*, *ata özü*; Nogay Türkleri, *Ata söz*, *takpak*; Kazak Türkleri, *Makal*; Kırgız Türkleri, *Makal*; Altay Türkleri, *Kep sös*; Hakas Türkleri, *Söspek*, *adalar sözi*; Tuva Türkleri, *Üleger tomak*; Şor Türkleri, *Çajılgı sös* (Naskali, 1997, s. 19).

Karaçay-Malkar Türklerinin de oldukça fazla atasözü vardır. Ancak bu atasözlerinin derlenmesi için çalışmalar geç başlamıştır. Derleme çalışmaları ilk

kez 1923 yılında Umar Aliylanı tarafından yapılmıştır. Aliylanı'nın Moskova'da basılan "Bukvar" (Rus. harflik, alfabe, abece) isimli eserinde 45 atasözü, yine aynı yıl içinde hazırladığı "Birlikte Tirilik" isimli eserinde de 186 atasözü bulunmaktadır. Aliylanı (1935), "Karaçay Dili Sözlüğü"nde de 400 atasözünü derlemiştir. Ashat Bicilanı'nın "Bilim" isimli eserinde de çok sayıda atasözü mevcuttur. 1940'ta basılan "Karaçay Folkloru" isimli kitapta da 310 atasözü ile deyiş bulunmaktadır (Aliylanı, 1963, s. 4).

Karaçay-Malkar Türkçesinin toplumsal, siyasi, kültürel, teknolojik sebeplerle konuşur sayısı her geçen gün azalmaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesi, UNESCO'nun "Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası"nda zarar görmeye meyilli, hassas (*vulnerable*) kategorisinde bulunmaktadır (2011, s. 42). Bu nedenle bu kültürün kaybedilmemesi için bu alanda akademik çalışmaların yürütülmesi oldukça önemlidir. Türkiye'de de araştırmacılar tarafından Karaçay-Malkar Türkçesi ile ilgili çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda Karaçay-Malkar Türklerinin diğer Türk boyları ile ortaklık ve farklılıkları görülmektedir. Türkiye'deki Türk dili çalışmaları incelendiğinde Karaçay-Malkar Türkçesinin kelime grupları ile ilgili çok kapsamlı bir çalışma görülmemiştir. Bu çalışmanın amacı Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelime grupları hakkında bilgi vermek ve yeni bir tasnif denemesi ortaya koymaktır. Taranan eserler sonrasında elde edilen verinin fazlalığı sebebiyle makalenin kapsamının sınırlı tutulması gerektiği öngörülmüştür. Bu nedenle bu çalışmanın konusu bağımlı, basit kelime gruplarıyla sınırlı tutulmuştur. Elde edilen verilerdeki bağımlı, birleşik kelime grupları da ileriki çalışmalara konu edilecektir. Çalışmada kullanılmak üzere bağımlı, basit kelime grupları ile ilgili atasözlerini toplamak üzere taranan atasözleri kitapları şunlardır:

Aliylanı S. Ç., (1963). *Nart Sözle*. Çerkessk: Karaçay-Çerkes Kitap İzdateljstvo.

Curtubaylanı H. Ç., (2005). *Karaçay-Malkar Nart Sözle*. Nalçık: Elbrus Kitap Basma.

Mağulalanı F. L., (2010). *Nart Sözle, Aytıvla, Çam Sözle*. Karaçayevsk: Karaçay-Çerkes Kral Universitet.

Semenova, S. (2006). *Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylıların Atasözleri*. İstanbul: Kaynak.

Zandov A. M., (1965). *Malkar Nart Sözle*. Nalçık: Kabartı-Malkar Kitap Basması.

İnceleme

Bağımlı kelime grupları (Belirtme grupları)

Bu bölümde bağımlı kelime grupları içerisinde yer alan basit kelime grupları atasözleri örnekleriyle incelenmiştir.

İki öge tarafından oluşturulan kelime gruplarına, basit kelime grubu denilmektedir. Basit kelime grupları isimli ve fiilli kelime gruplarından oluşmaktadır.

1. İsimli kelime grupları

Belirtilen ögesi yani temel ögesi isim ya da isim soylu bir sözcük olan kelime grupları isimli kelime grubudur.

1.1. Belirteni İsim Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında hem belirten öge hem de belirtilen öge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. İsimli terimi ile adlandırılmasının sebebi de belirtilen ögesinin isim veya isim soylu olmasıdır. Kelime grubunun cümlede isim görevinde kullanılması yani cümlede özne, nesne, tümleç ya da yüklem görevinde kullanılmasından dolayı isimlik kelime grubu olarak adlandırılmıştır. Bu tür kelime gruplarında sıralanma, istem, ilgi-iyelik, ilgi, iyelik, istem-iyelik ilişkisi bağlantı yöntemleri aracılığıyla kelime grupları meydana gelir.

1.1.1. “İ + İ” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Ögelerin ikisi de ek almaz. İki öge sıralanma yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir:

İsim + İsim

Köget aşathan **köget terek**. (Aliyhanı, 1963, s. 73) “Meyveyi yediren, meyve ağacı.”

Loban **gardoş baçağa** tüzgelgença. (Aliyhanı, 1963, s. 108) “Köstebek, patates tarlasına alışmış gibi.”

Tamada karnaşımız **Orus halk** (Aliyhanı, 1963, s. 28) “Büyük kardeşimiz Rus halkı.”

Qolu usda **altın ayak** bla suw içer. (Aliyhanı, 1963, s. 54) “Eli usta altın çanak ile su içer.”

Altın buruwğa salsañ da, bulbul **tal terekni** unutmaz. (Aliyhanı, 1963, s. 122) “Altın kafese koysan da, bülbül söğüt ağacını unutmaz.”

İsim + Unvan

Nasreddin Hoca kızın mahdağança. (Aliyhanı, 1963, s. 470) “Nasreddin Hoca kızını över gibi.”

Sıfat + İsim

Niteleme sıfatı + İsim

Aç ayü oynamaz. (Aliyhanı, 1963, s. 97) “Aç ayı oynamaz”

Aman awuzdan aman söz. (Aliyhanı, 1963, s. 151) “Kötü ağızdan kötü söz.”

Aman eşek sa aw⁴ bolur, **aman adam** cal aw bolur. (Aliylanı, 1963, s. 57) “Kötü eşek hasta olur, kötü insan tembel olur.”

Aman  atın cuwab ı bolur. (Aliylanı, 1963, s. 174) “Kötü kadın cevap ı olur. (Her şeye cevap verir.)”

Analı  ozu  or ek, **anasız  ozu** buzc rek. (Aliylanı, 1963, s. 86) “Annesi olan kuzu hareketli, annesi olmayan kuzu hareketsiz(dir).”

Anasız bala k n k rmez. (Aliylanı, 1963, s. 270) “Annesi olmayan  ocuk gün görmez.”

Azıklı at arımaz. (Aliylanı, 1963: s. 81) “Azı ı olan at yorulmaz.

Balalı  ar a a  a amaz. (Aliylanı, 1963, s. 121) “Yavrusu olan karga yemek yemez.”

Ba  k n **boş k n**. (Aliylanı, 1963, s. 131) “Pazartesi boş gün(d r).”

Biylı  ibin bal eter. (Aliylanı, 1963, s. 148) “Beyi olan sinek bal yapar.”

Ca ız ta dan  ala bolmaz. (Aliylanı, 1963, s. 67) “Yalnız ta tan kale olmaz.”

Eri ek adam cu u bolur. (Aliylanı, 1963, s. 59) “Tembel adam uykucu olur.”

İgi almanı  urt a ar. (Aliylanı, 1963, s. 113) “İyi elmayı kurt yer.”

İyesiz itni b r  a ar. (Aliylanı, 1963, s. 101) “Sahipsiz k pe i kurt yer.”

 or ak it arbazında batır bolur. (Ma ulalanı, 2010, s. 39) “Korkak köpek bah esinde kahraman olur.”

K getsiz terek uzun bolur. (Curtubaylanı, 2005, s. 157) “Meyvesiz ağaç uzun olur.”

Ma asız k l bolmaz. (Aliylanı, 1963, s. 110) “Kurba asız g l olmaz.”

 l ms z  azawat bolmaz. (Aliylanı, 1963, s. 32) “ l m olmadan savaş olmaz.”

S ts z iynek  k r v  bolur. (Curtubaylanı, 2005, s. 121) “S ts z inek çok b  r r.”

İşaret sıfatı + İsim

Bu duniyada  uwan  az, a ıw k b. (Aliylanı, 1963, s. 25) “Bu dünyada mutluluk az, acı çok(tur).”

Sayı sıfatı + İsim

Eki harbız bir uwu a sıyınmaz. (Aliylanı, 1963, s. 73) “İki karpuz bir avuca sı maz.”

⁴ Bir çeşit at hastalığı, bu hastalıkta at üst solunum yolu enfeksiyonuna tutulduğu için sürekli  ks r r, burun suları dökülür, hırıltılı nefes alır, at gribi de denir (Nevruz, 1991, s. 503).

Bir koy eki soyulmaz. (Aliylanı, 1963, s. 86) “Bir koyun iki kere kesilmez.

Miñ işçiye bir başçı. (Aliylanı, 1963, s. 146) “Bin işçiye bir yönetici.”

Cerinden ayrırlğan **ceti cıl** cılar, curtundan ayrırlğan ölgünçü cılar. (Aliylanı, 1963, s. 23) “Yerinden ayrılan yedi yıl ağlar, yurdundan ayrılan ölene kadar ağlar.”

Bir kere tüşgen soğur, **ekinçi kere** tüşgen teli. (Aliylanı, 1963, s. 236) “Bir kere düşen kör, ikinci kere düşen deli(dir).”

Bir cıl bitmedi deb, **ekinçi cıl** saban sürmey kıyma. (Aliylanı, 1963, s. 10) “Bir yıl yetişmedi diye, ikinci yıl tarla sürmeyi bırakma.”

Belgisiz sıfat + İsim

Har canıwar da kesini teşigin koruydu. (Aliylanı, 1963, s. 95) “Her hayvan kendi inini korur.”

İsim + Edat

Kış degeniñ **kılıç kibik.** (Aliylanı, 1963, s. 130) “Kış dediğın kılıç gibi(dir).”

1.1.2. “İ^{de} + İ” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge, ilgi hâlî dışında bir hâl eki yardımıyla belirtilen ögeye bağlanır. Aralarında istem ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + İsim

Atadan öksüz bir öksüz, **anadan öksüz** eki öksüz. (Aliylanı, 1963, s. 274) “Babadan öksüz bir öksüz, anneden öksüz iki öksüz(dür).”

İsim + Sıfat

Adam bolluk **sıfatından belgili.** (Aliylanı, 1963, s. 158) “Adam olacak görünüşünden belli(dir).”

Akıl **altından bağalı.** (Aliylanı, 1963, s. 196) “Akıl, altından pahalı(dır).”

Cañızlık **cawdan aman.** (Aliylanı, 1963, s. 68) “Yalnızlık düşmandan kötü(dür).”

Til **kılıçdan citi.** (Aliylanı, 1963, s. 432) “Dil, kılıçtan keskin(dir).”

1.1.3. “İ^{il} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge ilgi hâlî eki, belirtilen öge iyelik eki olarak yeni bir kelime grubu meydana getirmektedir. Aralarında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + İsim

Adam **duniyanı iyesi.** (Mağulalanı, 2010, s. 9) “İnsan, dünyanın sahibi(dir).”

Baynı közü maldan toymaz. (Aliylanı, 1963, s. 368) “Zenginin gözü mala doymaz.”

Aslan **canıwarlanı biyi.** (Aliylanı, 1963, s. 95) “Aslan, hayvanların beyi(dir).”

B r n  balası da b r . (Zandov, 1965, s. 20) “Kurdun yavrusu da kurt(tur).”

Efendini duası kesine caramaz. (Curtubaylanı, 2005, s. 183) “Hocanın duası kendisine yaramaz.”

Adamnı adamlıĝın tanthan işdi. (Aliylanı, 1963, s. 47) “İnsanın insanlıĝını gösteren çalışmasıdır.”

Belirten  ge özel bir isim olabilir:

Karaaynı honřuluĝu  nk c bolur. (Aliylanı, 1963, s. 405) “Karaçay’ın komřuluĝu  d nc olur.”

Karaaynı rışısı malda. (Aliylanı, 1963, s. 78) “Karaçay’ın rızkı hayvancılıktadır.”

Adamnı canı topuraĝ, **terekni canı** apıraĝ. (Maĝulalanı, 2010, s. 9) “İnsanın canı toprak, aĝacın canı yaprak(tır).”

Karılganını kıyruĝu ayrı, **cılanını tili** ayrı. (Aliylanı, 1963, s. 122) “Kırlangıcın kıyruĝu atal, yılanın dili atal(dır).”

Nart söz **halklanı sözü**, nart söz **kartlanı sözü** (Aliylanı, 1963, s. 16) “Atasözü halkların sözü, atasözü yaşlıların sözü(d r).”

İsim + Sıfat

Koynu igisi tumaĝ bolur, **ekini igisi** unaĝ bolur. (Aliylanı, 1963, s. 87) “Koyunun iyisi boynuzsuz olur, keçinin iyisi kısa kulaklı olur.”

Zamir + İsim

K bn  işi bereket. (Aliylanı, 1963, s. 143) “oĝun işi bereket(tir).”

Ekew **birewn  cawu**. (Aliylanı, 1963, s. 26) “İkisi, birinin düşmanı(dır).”

Birewn  onowu birewge caramaz. (Aliylanı, 1963, s. 149) “Birinin fikri, birine yaramaz.”

Sıfat + İsim

Akıllını allında c r , **akılsızını artında** c r . (Aliylanı, 1963, s. 235) “Akıllının  n nden y r , akılsızın arkasından y r .”

1.1.4. “İ + İy” Yapı Tipi

Belirten  ge ve belirtilen  ge isim ya da isim soyludur. Belirten  ge bir ek almazken belirtilen  ge iyelik eki alarak yeni bir kelime grubu meydana getirmektedir. Aralarında iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + İsim

Erttenbla ertde tursaņ, **erkek atıņ** tay tabar. (Aliylanı, 1963, s. 132) “Sabahleyin erkenden kalkarsan, erkek atın tay doĝurur.”

Kart kuş **tal uuna** onmaz. (Aliylanı, 1963, s. 121) “Yaşlı kuş, dalın ucuna konmaz.”

Başha cerde soltan bolĝandan ese, **kesi eliņde** soltan bol.” (Aliylanı, 1963, s. 8) “Başka yerde sultan olmaksana, kendi memleketinde sultan ol.”

Ata curtuñ köz carığındı. (Aliylanı, 1963, s. 23) “Memleketin gözünün aydınlığıdır.”

Tawuq tüşü tarı bürtük. (Aliylanı, 1963, s. 118) “Tavuğun rüyası, darı tanesi(dir).”

Tawuknu azığı **ayaq tübünde**. (Aliylanı, 1963, s. 118) “Tavuğun azığı ayağının dibinde(dir).”

1.1.5. “İ^{il} + İ” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge ilgi eki alırken belirtilen öge herhangi bir ek almaz. Aralarında ilgi ilişkisi bulunmaktadır.

Zamir + İsim

Bizni ömür temir ömür. (Aliylanı, 1963, s. 27) “Bizim ömür, demir ömür.”

1.1.6. “İ^{ad} + İ^{iy}” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge ilgi eki yerine ayrılma hâl eki alırken belirtilen öge iyelik eki olarak istem ve iyelik ilişkisi ile kelime grubunu meydana getirir.

Sayı sıfatı + Sayı sıfatı

Çanka söznü **beşden biri** kerti. (Aliylanı, 1963, s. 349) “Soylu kişinin sözlerinden beş tanesinden biri gerçek(tir).”

1.1.7. “İ^{iy} + İ” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge ilgi eki alırken belirtilen öge herhangi bir ek almaz. Aralarında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + İsim

Ƙolu usda altın ayak bla suw içer. (Aliylanı, 1963, s. 54) “Eli usta (olan) altın bardak ile su içer.”

İsim + Sıfat

Ƙatını aman keçe cılar, **çabırı aman** ertden cılar. (Aliylanı, 1963, s. 172) “Karısı kötü (olan) gece ağlar, çarığı kötü (olan) sabah ağlar.”

1.2. Belirteni Fiil Olan, İsimli, İsimlik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirtilen öge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Bu sebeple cümlede kelime grubu isim görevinde kullanılmaktadır. Cümlede özne, nesne, tümleç ya da yüklem görevinde kullanıldığı için isimlik kelime grubu olarak adlandırılmıştır. Belirten öge isim-fiil ya da sıfat-fiildir. Zarf-fiiller belirten olarak bu grupta bulunmazlar. Sıralanma, ilgi-iyelik, iyelik ilişkisi bağlantı yöntemleri aracılığı ile kelime grupları meydana gelir.

1.2.1. “F + İ” Yapı Tipi

Belirten  ge fiil ya da fiil soylu, belirtilen  ge isim ya da isim soyludur.  gelerin ikisi de ek almaz. İki  ge sıralanma yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir.

Sıfat-fiil + İsim

Bişgen alma tereginde  almaz. (Aliylanı, 1963, s. 193) “Olgunlaşmış elma dalında kalmaz.”

 lgen eşek b r den  orkmaz. (Curtubaylanı, 2005, s. 150) “ lmüş eşek kurttan korkmaz.”

 uturğan it iyesin tanımaz. (Aliylanı, 1963, s. 104) “Kudurmuş köpek sahibini tanımaz.”

Kesilir koy g zenne atılır. (Aliylanı, 1963, s. 87) “Kesilecek koyun kilere atılır.”

Cawar k n issi bolur. (Aliylanı, 1963, s. 133) “Yağacak gün sıcak olur.”

Başlanmağan işde cılan catar. (Aliylanı, 1963, s. 47) “Başlanmayan işte yılan yatar.”

 ıkmağan candan umut  urumaz. (Aliylanı, 1963, s. 227) “ ıkmayan candan umut kesilmez.”

Uçan kanatlı tutulur, **aytılğan söz** tutulmaz. (Aliylanı, 1963, s. 442) “Uçan kuş tutulur, söylenen söz tutulmaz.”

Okuğan sabiy okumağan adamdan ulludu. (Aliylanı, 1963, s. 40) “Okuyan çocuk, okumayan adamdan büyüktür.”

1.2.2. “F^{il} + İ^y” Yapı Tipi

Belirten  ge fiil ya da fiil soyludur; belirtilen  ge isim ya da isim soyludur. Belirtilen  ge ilgi eki alırken belirtilen  ge iyelik eki alır. İki  ge ilgi-iyelik ilişkisi yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir.

İsim-fiil + İsim

İlim **caşawnu colu**. (Aliylanı, 1963, s. 37) “İlim yaşamın yolu(dur).”

Caşawnu tatıwun bilmegen, **caşawnu bağısın** da bilmez. (Aliylanı, 1963, s. 243) “Yaşamın tadını bilmeyen, yaşamın değerini de bilmez.”

Sıfat-fiil + İsim

Bilmezni bilegi avrumaz. (Zandov, 1965, s. 21) “Bilmeyenin kolu ağrımaz.”

Okuğanı beti carık. (Aliylanı, 1963, s. 40) “Okuyanın yüzü aydınlık(tır).”

İşlegenni aşı tatlı. (Aliylanı, 1963, s. 49) “Çalışanın aşı tatlı(dır).”

Awruğanı castıgında saw ölür. (Mağulalanı, 2010, s. 84) “Hastalananın yastıgında sağ ölür.”

Bilmezni k z  k rmez, **etmezni  ulağı** eşıtmez. (Aliylanı, 1963, s. 313) “Bilmeyenin gözü görmez, yapmayanın kulağı duymaz.”

1.2.3. “F + İ^y” Yapı Tipi

Belirten öge fiil ya da fiil soyludur; belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirtilen öge hiçbir ek almazken belirtilen öge iyelik eki alır. İki öge iyelik ilişkisi yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir.

Sıfat-fiil + İsim

Mağa da **kirgen kölüm** teren bolsun deydi. (Aliylanı, 1963, s. 157) “Kurbağa da girdiğim göl derin olsun der.”

Tuwğan curtuñ altın beşik. (Aliylanı, 1963, s. 7) “Doğduğun ülke altın beşik(tir).”

1.3. Belirteni İsim Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında hem belirten öge hem de belirtilen öge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Kelime grubunun cümlede sıfat ya da zarf görevindedir.

1.3.1. “İ + İ” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Ögelerin ikisi de ek almaz. İki öge sıralanma yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir. Cümlede sıfat ya da zarf görevinde bulunurlar.

Sıfatlık

İsim + Edat

Altın kibik kelbeti. (Aliylanı, 1963, s. 67) “Altın gibi heybeti.”

1.3.2. “İ^y + İ” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge ilgi hâli eki alırken belirtilen öge herhangi bir ek almaz. Aralarında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

Zarfılık

İsim + Edat

Çomart **çomarlığı için** carlı bolmaz. (Aliylanı, 1963, s. 7) “Cömert, cömertliği için fakir düşmez.”

Tawuğ **balası için** canın aldırır. (Aliylanı, 1963, s. 118) “Tavuk yavrusu için canını verir.”

1.3.3. “İ + İ^{ca}” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge ek almazken belirtilen öge eşitlik eki alır.

Zarfılık

Caralı ayüça can-canın talay. (Aliylanı, 1963, s. 97) “Yaralı ayı gibi her tarafını yiyip bitiriyor.”

Cumarık tawuğça sızgıra. (Aliylanı, 1963, s. 120) “Sülün gibi ıslık çalıyor.”

1.3.4. “İ^{il} + İ^{iy+ça}” Yapı Tipi

Belirten  ge ve belirtilen  ge isim ya da isim soyludur. Belirten  ge ilgi hâli eki alırken belirtilen  ge iyelik ve eşitlik eki alır.

Zarflık

Ziykunu⁵ itıca, cetmegen ceri coğ. (Aliylanı, 1963, s. 101) “Ziykun’un köpeği gibi, yetmediği yer yok(tur).”

1.4. Belirteni Fiil Olan, İsimli, Belirtmelik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirten  ge fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Belirtilen  ge isim ya da isim soyludur. Cümlede sıfat ya da zarf görevinde kullanılmaktadır.

1.4.1. “ F + İ^{ca}” Yapı Tipi

Belirten  ge isim ya da isim soylu, belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur.

Sıfat-Fiil + İsim

Arığan turnaa boynu sozula. (Aliylanı, 1963, s. 124) “Yorgun turna gibi boynu uzayarak.”

2. Fiili Kelime Grupları

Belirtilen  gesi yani temel ögesi fiil ya da fiil soylu bir sözcükten kurulan kelime grupları isimli kelime grubudur.

2.1. Belirteni İsim Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirten  ge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur. Cümlede  zne, nesne, tümleç ya da yüklem görevinde kullanılmaktadır.

2.1.1. “İ + F” Yapı Tipi

Belirten  ge isim ya da isim soylu, belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur.  gelerin ikisi de ek almaz. İki  ge sıralanma yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir.

İsim + Sıfat-fiil

Allah değen a almaz (Aliylanı, 1963, s. 5) “Allah diyen a kalmaz.”

Adam bolluğ ceti cılında baş bolur. (Mağulalanı, 2010, s. 9) “Adam olacak yedi yaşında lider olur.”

Cer s rmegen bayınmaz (Aliylanı, 1963, s. 10) “Toprak sürmeyen zengin olmaz.”

Sıfat + Sıfat-fiil

K b aşağan k bn  k r r. (Aliylanı, 1963, s. 43) “ok yaşayan, çoğu görür.”

Oyumsuz c r gen acalsız ölür. (Aliylanı, 1963, s. 313) “Düşüncesiz yürüyen, ecelsiz ölür.”

⁵ Ziykun: Karaayca bir isim.

Kereksiz uyalğan ülüşsüz kalır. (Aliylanı, 1963, s. 333) “Gereksiz utanan paysız kalır.”

2.1.2. “j^{de} + F” Yapı Tipi

Belirten öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge fiil ya da fiil soyludur. Belirten öge, belirtilen ögeye hâl eki ile bağlanır. Aralarında istem ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + Sıfat-fiil

Aslan **itden kalğanı** aşamaz. (Aliylanı, 1963, s. 95) “Aslan köpekten kalanı yemez.”

Aslandan tuwğan aslan bolur. (Aliylanı, 1963, s. 95) “Aslandan doğan aslan olur.”

Curtundan çıkğanı börü aşar. (Aliylanı, 1963, s. 24) “Sürüden ayrılanı kurt kapar.”

Eşekden tuwğan at bolmaz. (Aliylanı, 1963, s. 90) “Eşekten doğan at olmaz.”

Cerinden ayrılğan ceti cıl cılar, **curtundan ayrılğan** ölgünçü cılar. (Aliylanı, 1963: 23) “Yerinden ayrılan yedi yıl ağlar, yurdundan ayrılan ölene kadar ağlar.”

Sıfat + Sıfat-fiil

İgiden tuwğan igi bolur. (Aliylanı, 1963, s. 185) “İyiden doğan iyi olur.”

2.1.3. “j^{il} + F^{iy}” Yapı Tipi

Belirten öge isim ya da isim soyludur. Belirten öge fiil ya da fiil soyludur. Belirten öge, ilgi eki alırken belirtilen öge, iyelik eki alarak birbirine bağlanır. Aralarında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + Sıfat-fiil

Konaqını kelgeni tınç da ketgeni kıyım. (Aliylanı, 1963, s. 280) “Misafirin gelmesi kolay da gitmesi zor(dur).”

İtni uluğanın börü eşitmez. (Aliylanı, 1963, s. 104) “Köpeğin ulumasını kurt duymaz.”

İyneknı atlağanına karama da, **çelekni tolturğanına** kara. (Aliylanı, 1963, s. 52) “İneğin yürümesine bakma da kovayı doldurmasına bak.”

Sıfat + İsim-fiil

İgini ayıtwu köb bolur. (Aliylanı, 1963, s. 186) “İyinin sözü çok olur.”

Ariwnu awruwu köb. (Aliylanı, 1963, s. 163) “Güzelin ağrısı çok(tur).”

Sıfat + Sıfat-fiil

Akıllını cangılğanı telini ozar. (Curtubaylanı, 2005, s. 7). “Akıllının yanılması deliyi geçer.”

2.1.4. “J^{iv} + F” Yapı Tipi

Belirten  ge isim ya da isim soylu, belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur. Belirten  ge iyelik eki alır, belirtilen  ge ek almaz. Aralarında iyelikli sıralanma ilişkisi bulunmaktadır.

İsim + Sıfat-fiil

Atası  lgen at abdırır. (Aliylanı, 1963, s. 204) “Babası  len, at koşturur.”

Ceri bolmağan urluķ tiley edi. (Aliylanı, 1963, s. 71) “Tarlası olmayan, tohum dilenirmiş.”

ibini bolğan bal eter. (Aliylanı, 1963, s. 114) “Arısı olan bal üretir.”

İşi bolmağan itleni suwğa eltir. (Aliylanı, 1963, s. 61) “İşi olmayan, köpekleri suya götürür.”

2.2. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, İsimlik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirten  ge fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Belirtilen  ge isim ya da isim soyludur. Cümlede  zne, nesne, tümleç ya da yüklem görevinde kullanılmaktadır.

2.2.1. “F + F” Yapı Tipi

Belirten  ge ve belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur.  gelerin ikisi de ek almaz. İki  ge sıralanma yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir.

Zarf-fiil + Sıfat-fiil

Atlay bilmegen taşha abınır. (Aliylanı, 1963, s. 42) “Adım atmayı bilmeyen taşa takılır.”

acıkmay k reşgen muratına ceter. (Aliylanı, 1963, s. 53) “Yılmadan uğraşan muradına erer.”

2.2.2. “F^{de} + F” Yapı Tipi

Belirten  ge ve belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur. Belirten  ge, ilgi hâli dışında bir hâl eki yardımıyla belirtilen ögeye bağlanır. Aralarında istem ilişkisi bulunmaktadır.

Sıfat-fiil + Sıfat-fiil

Alrın bilgen beririn da bilir. (Aliylanı, 1963, s. 390) “Almayı bilen, vermeyi de bilir.”

Tuwğandan tuwğan tatlıdan tatlı. (Aliylanı, 1963, s. 226) “Doğandan doğan, tatlıdan tatlı(dır).”

2.3. Belirteni İsim Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında belirten  ge isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Belirtilen  ge fiil ya da fiil soyludur. Cümlede sıfat ya da zarf görevinde kullanılmaktadır.

2.3.1. “İ + F” Yapı Tipi

Belirten öge isim ya da isim soylu, belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Ögelerin ikisi de ek almaz. İki öge sıralanma yolu ile yeni bir kelime grubu meydana getirir.

Zarflık

İsim + Zarf-fiil

Osal malçı **kün tiyginçi** uyanmaz. (Aliylanı, 1963, s. 80) “Kötü çoban güneş doğana kadar uyanmaz.”

2.4. Belirteni Fiil Olan, Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları

Bu tür kelime gruplarında hem belirten öge hem de belirtilen öge fiil ya da fiil soylu bir sözcüktür. Cümlede sıfat ya da zarf görevinde kullanılmaktadır.

2.4.1. “F^{il} + F^{iv}” Yapı Tipi

Belirten öge ve belirtilen öge fiil ya da fiil soyludur. Belirten öge ilgi hâl eki, belirtilen öge iyelik eki olarak yeni bir kelime grubu meydana getirmektedir. Aralarında ilgi-iyelik ilişkisi bulunmaktadır.

Satıwçunu satıwu başha, somu bir. (Aliylanı, 1963, s. 394) “Satıcının satışı başka, parası bir(dir).”

Sonuç

Sentaksın inceleme alanına dâhil olan kelime grupları, araştırmacılar tarafından farklı inceleme yöntemleri ile incelenmiş ancak ne tasnifte ne terimlerde ortak birliğe varılamamıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelediğinde çalışmalarda ekseriyetle Türkoloji’de kullanılan geleneksel ekole bağlı kalındığı; kimi çalışmalarda “bağlantı yöntemi, işlev, temel ögenin morfolojik özelliği, yapı” gibi temel tasnif kriterlerinin ele alınmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada kelime grupları, yapısal-gramatik plan (birleşen ögelerin sayısı, temel ögenin sözcük türü, ögeler arası bağlantı yöntemi, söz dizimlik bağlantı tipi) ve işlevsel-semantic plan (söz dizimsel işlev) çerçevesinde Karaçay-Malkar Türkçesi atasözleri örnekleri bağlamında incelenmiştir. İncelenen örneklerde basit kelime grupları içinde 23 yapı tipi tespit edilmiştir.

Yapılan incelemede isimli basit kelime gruplarında belirteni isim olan, isimlik 7, belirtmelik 4; belirteni fiil olan, isimlik 3, belirtmelik 1 kelime grubu tespit edilirken; fiilli basit kelime gruplarında belirteni isim olan, isimlik 4, belirtmelik 1; belirteni fiil olan, isimlik 2, belirtmelik 1 kelime grubu tespit edilmiştir. İncelenen basit kelime gruplarında isimlik kelime grubu kullanımı daha fazla olduğu görülmektedir. İncelenen atasözlerinde sıralanma ilişkisiyle 8, ilgi-iyelik ilişkisiyle 5, istem ilişkisiyle 3, ilgi ilişkisiyle 1, iyelik ilişkisiyle 2, iyelikli sıralanma ilişkisiyle 3, istem iyelik ilişkisiyle 1 kelime grubu kurulmuştur.

Bu yönüyle bu çalışmanın Türkoloji alanında söz dizim çalışmaları içerisinde tasnif gerçekleştiren kapsamlı bir araştırma olarak literatüre katkı sağlama niteliğine sahip olduğu öngörülmektedir. Ayrıca Karaçay-Malkar Türkçesinin UNESCO tarafından hassas ilan edilmiş olması bu ve benzeri çalışmalar doğrultusunda dilin canlı tutulması ve kültürel değerlerin yaşatılması için önem arz etmektedir.

İnceleme sonucunda, Türkiye Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesi kelime grupları arasında şu farklılıklar tespit edilmiştir:

1. Türkiye Türkçesinde, “yaşca büyük” örneğinde olduğu gibi, eşitlikeyi kelime grubunda belirtilen gede kullanılır; ancak Karaçay-Malkar Türkçesinde ek sadece belirten gede değil; belirtilen gede de kullanılmıştır. Örneğin:

Ziykunnı itia “Ziykun’un köpeği gibi”; *tamişmağan tanaa* “kartlaşmış dana gibi”.

2. Karaçay-Malkar Türkçesinde “-ėan/-gen/-han” sıfat-fiil ekleri ekseriyetle iyelik eki almaz. Türkiye Türkçesinde “girdiğim gl” (F^{iy} + İ) şeklinde ifade edilen kelime grubu bu sebeple Karaçay-Malkar Türkçesinde belirtilen ögenin iyelik eki almasıyla *kirgen klm* (F + İ^{iy})“girdiğim gl” şeklinde ifade edilmektedir.

ıkar atışması: Yazar tarafından çıkar atışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

KAYNAKÇA

Ahmatlanı, İ. H., Ketenilanı M. B. (2003). Karaçay-Malkar Tilni Sintaksisinden Tablitsala. Elbrus.

Aktan, B. (2016). Türkiye Türkçesinin söz dizimi. Eğitim.

Aliylanı, S. . (1963). Nart Sözle. Karaçay-Çerkes Kitap İzdatelstvo.

Altun, M. (2011). Türkçede kelime grupları zmlmeleri: Türk romanlarından örneklemlerle. MVT.

Banguoğlu, T. (1995). Türkçenin Grameri. Baha.

Baskakov, A. N. (2011). Çağdaş Türkçede Kelime Grupları. Kesit.

- Baskakov, N. A. (1966). Karaçay-Malkar Tilni Gramatikası, Fonetika, Morfologiya, Sintaksis. Kabartı-Malkar Kitab Basma.
- Bilgegil, M. K. (1984). Türkçe Dilbilgisi. Dergâh.
- Curtubaylanı, H. Ç. (2005). Karaçay-Malkar Nart Söze. Elbrus Kitap Basma.
- Delice, İ. (2003). Türkçe Sözdizimi. Kitabevi.
- Doğan, E. (2012). Türkçe Cümle Bilgisi II. Anadolu Üniversitesi.
- Eraslan, K. (2012). Eski Uygur Türkçesi Grameri Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Gencan, T. N. (1974). Dilbilgisi: lise: I, II, III. Kanaat.
- Gökdayı, H. (2018). Türkçede öbekler. Kriter.
- Guzeylanı J. M. (1999). Busağatdağı Malkar Til. Elbrus.
- Hatiboğlu, V. (1972). Türkçenin Sözdizimi. Türk Dil Kurumu.
- Hirik, S. (2020). Söz Dizimi Kuramları Bağlamında Türkçede Baş Unsur. Gazi.
- Karaağaç, G. (2009). Türkçenin Söz Dizimi. Kesit.
- Karaca, O. S. (2017). Türkçede Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları (Tasnif ve Yapı Tipleri). Efe Akademi.
- Karaca, Oktay Selim (2017). Türkçede Bağımlı ve Bağımsız Kelime Grupları (Tasnif ve Yapı Tipleri). Efe Akademi.
- Karahan L. (2010). Türkçede Söz Dizimi. Akçağ.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu.
- Mağulalanı, F. L. (2010). Nart Söze, Aytıvla, Çam Söze. Karaçay-Çerkes Kral Universitet.
- Naskali Gürsoy, E. (1997). Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu. Türk Dil Kurumu.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2013). Söz dizimi. Akademik Kitaplar.
- Özmen, M. (2016). Türkçenin Sözdizimi. Karahan.
- Semenova, S. (2006). Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylıların Atasözleri. Kaynak.
- TDK, 2023 (<https://sozluk.gov.tr> adresinden 05.06.2023 tarihinde erişilmiştir.)
- Tekin, T. (2016). Orhon Türkçesi Grameri. Türk Dil Kurumu.
- UNESCO, Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000212024> (Erişim tarihi: 11.07.2023).
- Usta, H. İ. (2007). Kelime Gruplarını Nasıl Tasnif Edelim?. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK içinde (s.413-421). İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Uzun, N. E. ve Aydın, Ö. (2006). Sözdizim. A. Kocaman (Ed.) Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar içinde (s. 63-76). Ankara Dil Derneği.
- Üstünova, K. (2014). Türkiye Türkçesinde yapı kavramı ve söz dizimi incelemeleri. Sentez.
- Zandov A. M. (1965). Malkar Nart Söze. Kabartı-Malkar Kitap Basması.